

Іщук Олена. Формування креативного мислення молодших школярів засобами дидактичної гри у процесі навчання. Формування компетентного фахівця в інноваційному освітньому середовищі України: Збірник матеріалів XXIII міжнародної науковопрактичної конференції [за заг. редакцією М.О.Мороз, Ю.В.Івженка]. – Бар: редакційно-видавничий центр КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського». С.76-80.

Іщук Олена,

магістрантка ННІ педагогіки.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доцент В.В. Павленко

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

**Формування креативного мислення молодших школярів засобами
дидактичної гри у процесі навчання**

Одним із найбільш пріоритетних завдань, які ставить перед собою сучасна система освіти, є формування самостійної, творчої особистості, яка вміє висувати нестандартні рішення проблем, володіє навичками самостійного пошуку, здатний діяти рішуче і вміє бачити оригінальне вирішення ситуацій як у процесі навчання, так і у повсякденності. Саме такі характеристики охоплює поняття «креативність». Ці завдання означені у таких нормативних документах у контексті з проблемою, як: Закон України «Про освіту», «Освіта» (Україна XXI ст.). Також у них вказано на те, що процес формування креативної особистості потребує розробки ефективних технологій у галузі освіти, а також добору змісту й форм професійної підготовки фахівців, які сприяють ефективному розвитку креативності майбутніх спеціалістів, які зможуть ефективно використовувати технології з метою формування креативної особистості учнів.

Креативне мислення як феномен, його сутність та характеристики у молодшому шкільному віці знаходимо у працях як видатних педагогів та психологів минулого, так і сучасних учених: О. Антонової, Л. Виготського, В. Давидова, Л. Занкова, Г. Костюка, Н. Менчинської, Г. Шамової, А. Щукіної та ін.

Вікові особливості формування креативного типу мислення у дітей молодшого шкільного віку розкрито у дослідженнях Л. Божович, Л. Виготського, Г. Костюка, А. Леонтьєва, В. Моляко, О. Матюшкіна та ін.

Дослідженням різних аспектів використання дидактичних ігор у процесі формування креативного мислення учнів початкових класів займалися такі науковці, як: А. Богуш, К.Грос, М. Вашуленко, Н. Гавриш, А. Леушина та інші.

Значне місце у розвитку креативного мислення учнів початкової школи відводиться гуманітарним дисциплінам. Ці проблеми у своїх працях досліджували психологи та педагоги сучасності, такі як: Б.Теплов, Є.Ігнат'єв, Т.Казанова, Є.Фльоріна та інші.

Мета статті – теоретично обґрунтувати особливості розвитку креативного мислення в учнів початкової школи у процесі навчання із використанням засобів дидактичної гри.

У психолого-педагогічній літературі креативна особистість – це, насамперед та, яка володіє високим рівнем знань, має потяг до нового, оригінального. Розглянемо думки науковці із цього приводу.

Педагогічні дослідження О. Антонової свідчать про те, що креативну особистість вона розглядає таку, яка «здатна досягати мету, знаходити вихід із ситуації, яка є безвихідною, використовуючи обстановку, предмети і обставини незвичайним чином. У більш широкому розумінні – це нетривіальне і дотепне рішення проблеми, як правило, мізерними і неспеціалізованими інструментами або ресурсами» [1, с. 13]. На думку вченої поняття «креативність» слід ототожнювати із поняттям «кмітливість». Адже лише кмітлива особистість зможе підійти до вирішення проблеми гнучко, дотепно й оригінально. Вчена також вказує на те, що у педагогічній науці варто виділяти такі напрями креативності: за результатами (продуктами), їх кількістю, якістю й значущістю; креативність розглядається як здатність людини відмовлятися від стереотипних способів мислення [1, с. 13].

Відомий психолог В. Крутецький виділяє такі властивості креативної особистості як:

- інтерес й тяжіння до певної галузі знань, який виникає у багатьох ще в дитячому віці;
- зосередженість на процесі творчої діяльності, спрямованість на певному напрямі діяльності;
- високий рівень працелюбності та працездатності особистості;
- підпорядкованість ідей власній мотивації;
- стійкість, стійкий характер цих ідей, виявлення особистістю завзятості, наполегливості, впертості;
- захоплення своєю роботою та ін. [3, с. 17].

Розглядаючи основні якості креативної особистості, психолог В. Моляко вважає, що креативна особистість, передусім повинна мати бажання щодо вияву оригінальності, до нововведень, дуже часто відмовлятися від звичного вирішення завдання, мати високий рівень знань, вміти легко, гнучко і оперативно засвоювати знання у певній сфері (сферах), виявляти самостійність та відповідальність у своїй роботі [4, с. 4].

Отож, дослідження науковців свідчать, що молодший шкільний вік – сприятливий період для формування креативності особистості, яка передбачає гнучкість розуму учня; здатність ставити проблеми та їх вирішувати; гарну пам'ять; належний рівень допитливості; самостійність, ініціативність, наполегливість [4, с. 10]. Креативне мислення молодшого школяра також пов'язують із з пошуком нових засобів діяльності. Розвиток креативності учня безпосередньо залежить від таких факторів, як: інтерес школяра, його позитивна спрямованість на процес творчості (внутрішня мотивація), умови в яких формується дитина, середовище, що її оточує, характер навчальної діяльності, а також систематична та цілеспрямована робота як на уроках, так і у позаурочній діяльності [3, с. 12].

Досить часто сучасні педагоги використовують у своїй педагогічній практиці дидактичну гру, що може свідчити про її високу ефективність на уроках у початковій школі, так як це організоване заняття, яке вимагає напруги розумових і емоційних сил дитини. Ці види роботи розширюють кругозір,

розвивають творчі здібності дитини, дають можливість краще орієнтуватися в безперервно зростаючому потоці інформації, а також дозволяють одночасно згадати забуті і здобути нові знання. Завдяки ігровій діяльності відбувається тренування пам'яті, відточується кмітливість і пробуджується інтерес до поглиблення знань.

У 60-ті роки креативність стали вивчати незалежно від інтелектуальних здібностей як властивість особистості, яка може створювати нові поняття і формувати нові навички. Це пов'язано з виникненням відомостей про відсутність зв'язку між традиційними тестами інтелектуальних здібностей і успішністю рішення проблемних ситуацій. Було визнано, що останнє залежить від здатності по-різному використовувати дану в завданні інформацію в швидкому темпі.

За визначенням Е. Фрома, креативність – це здатність дивуватися, відшукувати рішення в нестандартній ситуації, спрямованість на нове і вміння глибоко усвідомлювати власний досвід.

Креативність школярів благотворно впливає на їхній фізичний та естетичний розвиток, оберігає від моральної деградації. Для розвитку креативності у дітей молодшого шкільного віку необхідно створювати ситуації, в яких вони б самостійно шукали вирішення поставлених завдань, і не в якому разі не вирішувати усе за них. Креативне мислення починає працювати в кожної людини, коли її життя наражає на певні труднощі, перепони, що мають прояв у вигляді завдань, які у свою чергу, стимулюють їхній розум, примушують мислити і відшукувати відповідні рішення.

Рівень креативності в дітей молодшого шкільного віку, зазвичай, залежить від тих навичок, яких дитина дошкільного віку набула в іграх, спілкуванні з оточенням, продуктивних видах діяльності. Тому індивідуальні відмінності дітей, які виявляє вчитель молодших класів, уже є досить значущими. Кожний погляд на креативність дітей дошкільного та молодшого шкільного віку дає всі підстави стверджувати про значне її згасання в школярів порівняно з дошкільниками. Дійсно, починаючи навчатися у школі, дитина

значною мірою втрачає власну свободу. Окрім цього, у школі є деякі обмеження стосовно ігрової діяльності дітей, їхнього фантазування, особистого пізнання світу тощо. Шкільне навчання обмежує, також і час: більшість його дитина змушена витратити на навчання. Отже, для більшості дітей креативність і креативне мислення замінюються шаблонним вивченням навчальних предметів. Однак, зазначені обмеження не позбавляють дитину креативності: вони лише дещо її стримують. Креативність дітей молодшого шкільного віку може набувати таких своїх проявів, що не завжди є зрозумілими для вчителя: учні, які мають високий креативний потенціал, протистоять суворій дисципліні, конформізму, вони схильні до незалежності, мають підвищене почуття гумору і гостріше реагують на несправедливість. Такі діти не сприймають суворо регламентованих занять, які повторюються і спричиняють почуття суму. Але водночас, такі діти є напрочуд допитливими та інтелектуально активними [5].

Предмети гуманітарного циклу – українська мова та література у початковій школі мають досить багаті можливості для розвитку креативності молодшого школяра, адже, впливають на емоційне сприйняття учнів, через образи та сюжети, завдяки цікавим формам творчої самостійної роботи спонукають школярів до роздумів, вияву самостійності, оригінальності у їхніх ідеях [6, с. 154]. Наприклад, заняття із різноманітним форм, методів та засобів роботи з української мови: Урок-гра «Мова й мовлення», Мовний квест із теми «Текст», Урок-казка з теми «Речення», система творчих вправ; з української літератури наводимо приклади таких занять: Урок-фантазія «Хоч не пишно, але затишно», Бінарний урок із читання: «Словом як листом стеле, а ділом, як голками коле», Урок-гра: «Де сила не зможе, там розум допоможе» та ін.

Формування професійних умінь й навичок, активізація креативного потенціалу особистості відбувається у процесі навчання і практики. Вправи, що сприяють розвитку креативності учнів.

Вправа «Асоціації». Учням пропонується назвати якомога більше слів, що асоціюються з певним терміном. Вправа «5 прикметників». Називається будь-

який термін, пропонується назвати 5 прикметників, що узгоджуються із цим терміном, а потім 5 прикметників, що не можуть характеризувати його.

Місце гри на уроці. Гру можна використовувати на уроці, коли учні засвоїли мінімум матеріалу. Починаючи гру, учитель повинен усвідомлювати, які знання у дітей він закріплюватиме, які вміння та навички розвиватиме. На якому етапі уроку потрібно проводити цю гру? Це залежить від її характеру і мети. Спокійні ігри можливі на будь-якому етапі. Жваві – наприкінці уроку, оскільки школярі під час такої гри сильно збуджуються. Вибір гри для уроку. Доступність гри для учнів певного віку, відповідність до їх потреб та інтересів. Гра повинна бути посильною, одночасно містити деякі труднощі, що потребують уваги, пам'яті. Усі дидактичні ігри містять мовленнєві дії, інколи з рухами, мімікою, використанням предметів, малюнків та ін.

Організація гри. Перед початком гри вчитель повідомляє, на якому матеріалі вона проводитиметься, попереджає про можливі труднощі. Він ставить завдання і пояснює правила гри. Демонструє зразок, як слід виконувати ігрові дії. Не можна починати гру, не переконавшись, що всі учні зрозуміли, які вимоги до них ставляться. Учитель здійснює контроль за дотриманням правил гри, інколи за потреби призначає «контролерів».

Методика роботи педагога із метою формування креативного мислення учнів у процесі навчання повинна добиратися із врахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей початкової школи, мали зв'язок із життям, передбачали роботу у атмосфері взаємної підтримки, мали цікавий захоплюючий характер. Для розвитку креативності школяра буде за доцільне проводити нестандартні уроки, використовувати проблемні ситуації, мовні та літературні квести, ребуси, творчі вправи, ігри, наочність. На наш погляд, така методика роботи сприятиме формуванню вмінь учнів працювати якісно; виявляти ініціативу у процесі роботи; сприятиме вмінню співпрацювати з іншими; або з досить великим обсягом різноманітної інформації, самостійно здійснювати її пошук, обробку, аналіз та збереження, а також пропонувати власні нестандартні ідеї.

Отже, креативна особистість – це та, яку характеризують новизна та оригінальність ідей, їх багатство, інтерес до процесу творчості безпосередньо, спрямованість на позитивний результат, а також здатність до експериментування, творчого пошуку тощо.

У молодшому шкільному віці, який характеризується стрімким розвитком уяви та фантазії дитини, є сенситивним періодом для формування креативного мислення особистості у процесі навчання. Адже навчальна діяльність є провідною для дитини молодшого шкільного віку.

Гуманітарні дисципліни (українська мова та українська література) у початковій школі мають неоціненні можливості для розвитку креативного мислення дитини, де вона стає відкривачем й пошуковцем. Збагачуючи емоційну сферу дітей відповідними сюжетами, образами, змістом цікавих форм, методів та засобів (ігрових, нестандартних уроків, інтегрованих уроків), а також зміст занять, який передбачає складання казки чи оповідання; вигадування кінцівки до твору; читання у ролях; добір прислів'їв; мовний або літературний квест; урок-гра (подорож); вікторини ,дитина стає «відкривачем», «пошуковцем», що спонукає школяра до створення нового.

Варто також зазначити, що аби креативне мислення школяра формувалося у найбільш оптимальний спосіб, педагогу слід знаходити раціональні способи, щоб результат уроку поєднувався з розвитком пізнавальних здібностей дітей, їх умінням вчитися тощо.

Список використаних джерел

1. Антонова О.Є. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки. *Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: монографія* / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2012. С. 14–41.
2. Бондаренко Г. Про формування творчої особистості молодшого школяра засобами слова. *Початкова школа*. 2015. №9. С. 22–24.
3. Крутецкий В.А. Психология : Учебник для пед. уч-щ. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Просвещение, 2013. 335 с.

4. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості. *Обдарована дитина*. 2004. № 6. С. 2–9.
5. Павленко В.В. Особливості розвитку креативного мислення школярів. *Креативна педагогіка*. Вінниця, 2015. Вип. 10. С. 103–109.
6. Рубцов В.В. Организация и развитие совместных действий у детей в процессе обучения. Москва : Педагогика, 2013. С. 154–160.